

سنجش و ارزیابی تاب‌آوری دینفعان محلی در مواجهه با خشکسالی (منطقه مورد مطالعه: روستای نردین،

شهرستان میامی، استان سمنان)

حسین صائمی پور^۱، مهدی قربانی^{۲*}، آرش ملکیان^۳ و مهدی رمضان زاده لسبویی^۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۲/۱۶ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۶/۰۹/۲۰

چکیده

کشور ایران به لحاظ قرارگیری در کمربند خشکسالی، به شدت در معرض خسارات و آسیب‌های وارده از مخاطره خشکسالی می‌باشد و میزان آسیب‌های وارده به لحاظ اقتصادی، محیطی و اجتماعی به طرق گوناگون نمایان می‌شود. شناخت میزان تاب‌آوری جمعیت و گروه‌های انسانی درگیر به عنوان اقدامی ابزاری در راستای پیشگیری از زایش فاجعه‌ای مبتنی بر زیستن در نواحی پرخطر مطرح است. در این راستا هدف از مقاله حاضر سنجش تاب‌آوری دینفعان محلی (بهره‌برداران منابع آب) در مواجهه با خشکسالی در سطح روستای نردین شهرستان میامی استان سمنان می‌باشد که با استفاده از معیارها و شاخص‌ها در ابعاد مختلف اجتماعی- فرهنگی، انسانی، اقتصادی، نهادی، فیزیکی و طبیعی، میزان تاب‌آوری بهره‌برداران در مواجهه با خشکسالی از طریق پرسشنامه تاب‌آوری و با استفاده از نرم‌افزار SPSS سنجش شده است. روش تحقیق توصیفی- تحلیلی است و حجم نمونه در تحقیق، طبق جدول مورگان، ۲۸ نفر از بهره‌برداران محلی برآورد شده است. نتایج یافته‌ها حاکی از آن است که میانگین تاب‌آوری دینفعان محلی روستای نردین ۲/۹۵ است که نشان می‌دهد تاب‌آوری بهره‌برداران این روستا از میانه مطلوب پایین‌تر بوده و در وضعیت نامساعدی هستند. همچنین نتایج آزمون تی‌تک نمونه‌ای نشان داد که این افراد از لحاظ مولفه اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و طبیعی بیشترین میزان تاب‌آوری را داشته ولی از لحاظ مولفه نهادی دارای سطح پایینی از تاب‌آوری می‌باشند. با توجه به نتایج می‌توان پیشنهاد کرد که توجه به شاخص‌ها و معیارهایی که منجر به افزایش سطح تاب‌آوری دینفعان روستایی می‌گردد، یکی از ضروری‌ترین فعالیت‌ها جهت مقابله با خشکسالی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: تاب‌آوری، دینفعان محلی، خشکسالی، روستای نردین.

^۱ - دانش آموخته کارشناسی ارشد بیابان‌زدایی، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران

^۲ - دانشیار دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران

* نویسنده مسئول: mehghorbani@ut.ac.ir

^۳ - دانشیار دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران

^۴ - استادیار گروه مدیریت جهانگردی دانشگاه مازندران

مقدمه

نگاهی به تاریخ زیست بر روی کره زمین حاکی از آن است که بشر همواره در معرض انواع بلایای طبیعی بوده است. بخشی از این بلایا مربوط به عوامل و نوسانات اقلیمی است مانند خشکسالی‌ها، که در زمان‌های مختلف رخ داده و اثرات مهلکی بر جا گذاشته است. در دهه‌های اخیر در بین بلایای طبیعی، وقوع خشکسالی‌ها بیش از سایر حوادث طبیعی به چشم می‌خورد. خشکسالی با تاثیر بر کمیت آب زیرزمینی و سطحی و همچنین رطوبت خاک، کشاورزی، هیدرولوژی و مسائل اجتماعی- اقتصادی جامعه انسانی منطقه‌ای که خشکسالی اتفاق افتاده را تحت تاثیر قرار می‌دهد (۱، ۳۲). خشکسالی شامل یک دوره پیوسته و پایدار (از چند ماه تا چندین سال) است که در این دوره مقدار آب موجود در منابع آبی منطقه به حد قابل توجهی کاهش می‌یابد و دچار کمبود می‌شود. متأسفانه در کشور ما علیرغم وقوع خشکسالی‌های طولانی و شدید که خسارت‌های زیانباری را به کشور متحمل می‌کند، مدیریت این بلای خزنده همچنان مبتنی بر مدیریت بحران است و همین امر موجب شده که تصمیم‌گیری‌ها دیر هنگام بوده و بالطبع تصمیمات گرفته شده فاقد کارایی لازم باشد (۲۷)، به گونه‌ای که این روند موجب شده است تا مناطق مستعد خشکسالی در کشور به جامعه‌ای آسیب‌پذیر در مقابل خشکسالی تبدیل شوند. همین امر باعث می‌شود که خشکسالی به فاجعه‌ای مهارناپذیر تبدیل شود و زمینه برای افزایش خسارات اقتصادی و اجتماعی ناشی از خشکسالی‌های آتی بیشتر گردد (۲۸)، امروزه در سطح جهان تغییرات چشمگیری در نگرش به بحران‌ها دیده می‌شود؛ به‌طوری که دیدگاه غالب از تمرکز صرف بر کاهش آسیب‌پذیری به افزایش تاب‌آوری در مقابل مخاطرات و بحران‌ها تغییر پیدا کرده است (۳ و ۱۰). در واقع یکی از راهکارهای اساسی کاهش آسیب‌پذیری در سیستم‌های اجتماعی و در نتیجه تقویت پایداری جوامع محلی در برابر بحران‌های زیست‌محیطی از جمله خشکسالی، افزایش میزان تاب‌آوری این جوامع در برابر اختلال و آشفتگی ایجاد شده در سیستم‌های اکولوژیکی می‌باشد (۱۱، ۱۷، ۲۱، ۲۹ و ۳۱). واژه تاب‌آوری اغلب به مفهوم بازگشت به گذشته به کار می‌رود که از ریشه لاتین Resilio به معنای پرش به

گذشته گرفته شده است (۱۳). این اصطلاح را نخستین بار هولینگ که از وی به عنوان پدر تاب‌آوری یاد می‌شود، در سال ۱۹۷۳ میلادی به عنوان مفهومی اکولوژیکی مطرح کرد. وی تاب‌آوری در یک اکوسیستم را معیاری از توانایی اکوسیستم برای جذب تغییرات با حفظ مقاومت قبلی بیان کرد (۲۴). غیرقابل پیش بینی بودن آسیب‌پذیری سیستم‌های اجتماعی، عدم اطلاع از زمان، محل و نحوه وقوع بحران‌ها، تاب‌آوری را به هدفی اجتناب‌ناپذیر ساخته است (۱۹). در این راستا با توجه به مطالب بیان شده، هدف از تحقیق حاضر سنجش و ارزیابی میزان تاب‌آوری زمین‌لرزه محلی در برابر خشکسالی در سطح سامان عرفی نردین از توابع شهرستان میامی استان سمنان می‌باشد. جهت سنجش تاب‌آوری از ابعاد شش گانه نظیر اجتماعی- فرهنگی، انسانی، اقتصادی، نهادی، فیزیکی و طبیعی استفاده شده است. همچنین میزان ضریب تاثیر هر یک از مولفه‌ها در افزایش تاب‌آوری محاسبه گردیده است.

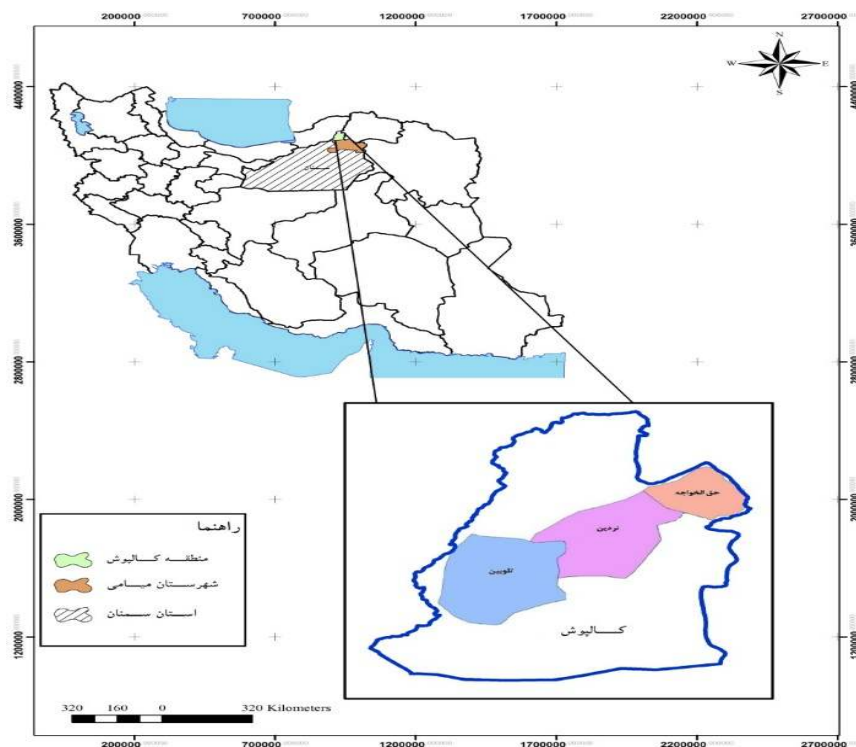
در واقع هدف رویکرد تاب‌آوری، کاهش میزان آسیب‌پذیری افراد در مواجهه با بحران پیش‌رو می‌باشد. با توجه به اینکه پدیده خشکسالی یکی از بحران‌های پیش روی زمین‌لرزه محلی مخصوصاً در مناطق خشک می‌باشد؛ در نتیجه ارتقاء تاب‌آوری این افراد در مواجهه با این بحران یک ضرورت محسوب می‌شود.

مواد و روش‌ها

معرفی منطقه مورد مطالعه

جهت انجام این پژوهش روستای نردین از توابع شهرستان میامی استان سمنان انتخاب گردیده است. روستای نردین به مساحت ۹۸۵۰ هکتار در حدود ۱۱۰ کیلومتری شمال شهر میامی واقع شده است. محدوده حوزه مورد مطالعه بین $37^{\circ} 06' 00''$ تا $37^{\circ} 13' 40''$ عرض شمالی و $54^{\circ} 50' 55''$ تا $56^{\circ} 02' 10''$ طول شرقی می‌باشد. شغل اصلی مردم روستا کشاورزی و دامداری می‌باشد. در شهرستان میامی بر اساس اطلاعات و آمارهای موجود پدیده خشکسالی یکی از مهم‌ترین مخاطرات طبیعی پیش روی جامعه انسانی و بهره‌بردار منابع طبیعی محسوب می‌گردد. اساساً خشکسالی بر شرایط اقتصادی و اجتماعی ساکنین جوامع روستایی اثرگذار می‌باشد. منطقه پایلوت در

این تحقیق نیز در چند سال اخیر تحت تاثیر پدیده خشکسالی قرار گرفته است.

شکل ۱- موقعیت نقاط نمونه برداری در استان اردبیل و سطح کشور

روش انجام کار

این تحقیق از نظر ماهیت از نوع پژوهش‌های کمی است و روش تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی به شمار می‌رود. جامعه آماری در این مطالعه، بهره برداران منابع آب می‌باشند که در معرض خطر خشکسالی قرار گرفته‌اند و میزان تاب‌آوری آنها در برابر این خطر مورد بررسی قرار گرفته است. بر این اساس ابتدا با استفاده از مطالعات میدانی و روش پیمایشی و از طریق مشاهده مستقیم در منطقه مورد بررسی، ابتدا بهره‌برداران از منابع آب روستای نردین شناسایی شدند و طبق جدول مورگان، ۲۸ نفر از بهره‌برداران به عنوان حجم نمونه انتخاب گردیدند که به صورت مشاعی از منابع آب این روستا استفاده می‌کنند و میزان تاب‌آوری این افراد در مواجهه با خشکسالی در قالب پرسشنامه تاب‌آوری و بر اساس مولفه‌های شش گانه تاب‌آوری شامل اجتماعی-فرهنگی، انسانی، اقتصادی، نهادی، فیزیکی و طبیعی، در نرم‌افزار SPSS سنجش

گردیده است و میزان میانگین تاب‌آوری هر یک از مولفه‌ها با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای محاسبه گردید و در انتها میزان ضریب تاثیر هر یک از مولفه‌ها بر تاب‌آوری با استفاده از آزمون رگرسیون چند متغیره سنجش گردید. با توجه به روش امتیازدهی، میانگین تاب‌آوری عددی است حداقل ۱ و حداکثر ۵ که می‌توان عدد ۳ را به عنوان متوسط مطلوب برای آن در نظر گرفت. به عبارت دیگر هرچه مقدار آن از ۳ کوچکتر و به ۱ نزدیکتر نشان دهنده آسیب‌پذیری و هرچه از ۳ بزرگتر و به ۵ بیشتر نشان‌دهنده تاب‌آوری می‌باشد. همچنین برای انجام استنباط‌های آماری ابتدا فرضیه‌های تحقیق به این صورت مشخص شد که میانگین تاب‌آوری هر یک از مولفه‌ها از میانه مطلوب (۳)، بالاتر می‌باشد. هر فرضیه بر اساس دو فرض H_0 و H_1 (فرض تحقیق) ساخته می‌شود و در جایی که سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ باشد فرض صفر پذیرفته می‌شود و بدین معنی می‌باشد که توزیع یکسانی بین میانگین مولفه و میانه

مطلوب وجود دارد و اگر سطح معناداری از ۰/۰۵ کمتر باشد فرض یک پذیرفته می‌شود و این بدین معنی می‌باشد که عدم همگنی توزیع بین میانگین مولفه و میانه مطلوب وجود دارد

نتایج

سنجش میزان تاب‌آوری ذینفعان محلی روستای نردین در مواجهه با خشکسالی

تبیین تاب‌آوری در برابر تهدیدات، در واقع نحوه تاثیرگذاری ظرفیت‌های اجتماعی، اقتصادی، نهادی، انسانی،

فیزیکی و طبیعی در افزایش تاب‌آوری است. با توجه به نتایج جدول ۱، میانگین تاب‌آوری ذینفعان محلی روستای نردین ۲/۹۵ می‌باشد که نسبت به میانه مطلوب تاب‌آوری (عدد ۳) میزان پایینی می‌باشد و بین تاب‌آوری موجود و تاب‌آوری ایده‌آل اختلاف وجود دارد. بنابراین ضروری است در برنامه ریزی‌ها و تخصیص منابع به ارتقا و بهبود وضعیت تاب‌آوری ذینفعان محلی روستای نردین در مواجهه با خشکسالی توجه ویژه‌ای بشود.

جدول ۱- وضعیت تاب‌آوری ذینفعان محلی روستای نردین

مرز اکولوژیک	تعداد نمونه	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد
سامان عرفی نردین	۲۸	۲/۹۵۶۷	۰/۱۹۸۱۱	۰/۰۴۹۴۴

تحلیل وضعیت تاب‌آوری و مولفه‌های آن در روستای نردین

در خصوص بررسی توزیع میانگین متغیرهای مرتبط با تاب‌آوری به کمک آزمون تی تک نمونه‌ای مشخص شد که از بین همه مولفه‌ها، تنها عامل انسانی با میانگین متوسط تفاوتی ندارد و به عبارت دیگر در حد متوسط می‌باشد. لیکن در مورد سایر مولفه‌ها آزمون معنی‌دار و فرض صفر مبنی بر یکسانی توزیع رد می‌شود و می‌توان استنباط نمود که مقدار

میانگین متفاوت از مقدار متوسط است. با توجه به حدود پایین و بالا که هر دو برای مولفه‌های اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و طبیعی مثبت هستند می‌توان بیان داشت که توزیع آماری با در نظر گرفتن یک درصد خطای نوع اول در حد بیشتر از متوسط است ولی در رابطه با دیگر مولفه‌ها کمتر از متوسط می‌باشد (جدول ۲).

جدول ۲- نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای برای تحلیل وضعیت تاب‌آوری و مولفه‌های آن در بین ذینفعان محلی سامان عرفی نردین

ارزش تی=۳								
مولفه‌ها	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد	مقدار تی	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت اطمینان در سطح ۹۵	نتیجه آماری
اجتماعی- فرهنگی	۳/۳۵	۰/۴۴۳۴۷	۰/۰۸۳۸۱	۴/۱۷۶	۲۷	۰/۰۰۰۱	حد پایین ۰/۱۷۸۰ حد بالا ۰/۵۲۲۰	پذیرش
انسانی	۲/۸۲	۰/۶۸۷۱۷	۰/۱۳۹۸۶	-۱/۳۲۵	۲۷	۰/۱۹۶	-۰/۴۳۸۵ ۰/۰۹۴۴	رد
اقتصادی	۳/۵۲	۰/۳۰۶۳۰	۰/۰۵۷۸۹	۹/۰۶۵	۲۷	۰/۰۰۰۱	۰/۴۰۶۰ ۰/۶۴۳۵	پذیرش
نهادی	۱/۸۶	۰/۵۶۸۳۳	۰/۱۰۷۴۰	-۱۰/۵۴۱	۲۷	۰/۰۰۰۱	-۱/۳۵۲۵ -۰/۹۱۱۸	پذیرش
فیزیکی	۲/۶۳	۰/۴۱۵۱۸	۰/۰۷۸۴۶	-۴/۶۶۶	۲۷	۰/۰۰۱	-۰/۵۲۷۱ -۰/۲۰۵۱	پذیرش
طبیعی	۳/۵۳	۰/۴۱۷۳۱	۰/۰۷۸۸۵	۶/۷۹۴	۲۷	۰/۰۰۰۱	۰/۳۷۳۹ ۰/۶۹۷۵	پذیرش

نتایج آزمون فریدمن برای تحلیل و رتبه بندی تاب‌آوری هر یک از گویه‌های مولفه‌های شش گانه نتایج آزمون فریدمن برای مولفه اجتماعی- فرهنگی

بررسی نتایج مستخرج از پرسشنامه نشان می‌دهد که متغیرهای اجتماعی از دیدگاه جامعه نمونه در حد مطلوبی ارزیابی شده است. بررسی میانگین‌های به‌دست آمده هم نشان می‌دهد که گویه "ارزش و اعتقادات مذهبی" با

دارد. سطح معناداری بدست آمده حاصل از آزمون فریدمن (۰/۰۰۰۱) بیانگر توافق ذهنی مشترک بین دیدگاه‌های ذهنی جامعه نمونه است (جدول ۳).

میانگین ۴/۴۶ بهترین ارزش و گوپه "مهاجرت به شهرها" پس از وقوع خشکسالی با میانگین ۲/۳۹ کمترین ارزش را داشته‌اند. در این راستا نتایج آزمون فریدمن هم نشان می‌دهد که گوپه‌های "ارزش‌ها و اعتقادات مذهبی" در رتبه اول و "نگاه مشارکتی در مواقع ضروری" در رتبه دوم قرار

جدول ۳- تحلیل وضعیت متغیرهای اجتماعی- فرهنگی تاب‌آوری بر اساس آزمون فریدمن

رتبه	فریدمن	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	تعداد	گوپه‌ها
۱	۷/۸۲	۴/۴۶	۰/۱۳۰	۰/۶۹۲	۲۸	ارزش‌ها و اعتقادات مذهبی
۴	۶/۲۰	۳/۸۲	۰/۲۳۰	۱/۲۱	۲۸	روحیه همکاری
۲	۶/۴۵	۳/۷۸	۰/۲۵۳	۱/۳۴	۲۸	نگاه مشارکتی در مواقع ضروری
۳	۶/۳۶	۳/۸۲	۰/۲۳۶	۱/۲۴	۲۸	تعامل و همبستگی بالا
۱۰	۳/۷۱	۲/۳۹	۰/۲۸۷	۱/۵۲	۲۸	مهاجرت به شهرها پس از وقوع خشکسالی
۷	۴/۷۱	۲/۸۲	۰/۲۹۵	۱/۵۶	۲۸	امنیت جانی و مالی پس از وقوع خشکسالی
۹	۴/۰۷	۲/۷۵	۰/۱۹۶	۱/۰۴	۲۸	احتمال وقوع خشکسالی
۸	۴/۲۰	۲/۶۷	۰/۲۷۷	۱/۴۶	۲۸	دانش چگونگی آماده شدن برای مقابله با خطر
۶	۵/۵۲	۳/۴۲	۰/۲۵۴	۱/۳۴	۲۸	پذیرش خشکسالی به عنوان سرنوشت انسان‌ها
۵	۵/۹۶	۳/۵۳	۰/۲۱۵	۱/۱۳	۲۸	پایبندی به سنت‌ها و عرف‌های محلی در روش‌های بهره‌برداری از منابع آب
۲۸						تعداد مشاهدات
۵۴/۰۰۹						مقدار کای اسکوتر
۹						درجه آزادی
۰/۰۰۰۱						سطح معناداری

بررسی میانگین‌های به‌دست آمده هم نشان می‌دهد که متغیر "خسارت‌های مالی خشکسالی بر کشاورزی و بهره‌برداری از مرتع" با میانگین ۴/۳۹ بهترین ارزش و گوپه "درآمد بالا" با میانگین ۲/۸۲ کمترین ارزش را داشته‌اند. در این راستا نتایج آزمون فریدمن هم نشان می‌دهد که گوپه‌های "خسارت‌های مالی خشکسالی بر کشاورزی و بهره‌برداری از مرتع" در رتبه اول و "نیاز به حمایت مالی در صورت وقوع خشکسالی" در رتبه دوم قرار دارد. سطح معناداری بدست آمده حاصل از آزمون فریدمن (۰/۰۰۰۱) بیانگر توافق ذهنی مشترک بین دیدگاه‌های ذهنی جامعه نمونه است.

نتایج آزمون فریدمن برای مولفه انسانی

متغیرهای انسانی از دیدگاه جامعه نمونه در حد پائینی ارزیابی شده است. بررسی میانگین‌های به‌دست آمده هم نشان می‌دهد که گوپه "آسیب‌پذیری در صورت وقوع خشکسالی" با میانگین ۴/۱۷ بهترین ارزش و گوپه "توانایی جسمی لازم جهت مقابله با خشکسالی" با میانگین ۲/۳۲ کمترین ارزش را داشته‌اند. سطح معناداری به‌دست آمده حاصل از آزمون فریدمن (۰/۰۰۰۱) بیانگر توافق ذهنی مشترک بین دیدگاه‌های ذهنی جامعه نمونه است (جدول ۴).

نتایج آزمون فریدمن برای مولفه اقتصادی

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که متغیرهای اقتصادی از دیدگاه جامعه نمونه در حد پائینی ارزیابی شده است.

جدول ۴- تحلیل وضعیت متغیرهای انسانی تاب‌آوری بر اساس آزمون فریدمن

رتبه	فریدمن	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	تعداد	گویه‌ها
۴	۶/۶۱	۳/۰۳	۰/۲۶۴	۱/۴۰	۲۸	آگاهی از پیامدهای خشکسالی
۱۱	۴/۳۲	۲/۱۰	۰/۲۶۳	۱/۳۹	۲۸	شرکت در کلاس افزایش دانش در زمینه مقابله با خشکسالی
۱۰	۴/۴۶	۲/۰۷	۰/۲۲۹	۱/۲۱	۲۸	دارا بودن دانش چگونگی آماده شدن برای مقابله با خطر خشکسالی
۱	۸/۵۹	۴/۱۷	۰/۲۳۶	۱/۲۴	۲۸	آسیب‌پذیری در صورت وقوع خشکسالی
۵	۶/۱۴	۲/۸۹	۰/۳۰۱	۱/۵۹	۲۸	دانش نسبت به پروژه‌های کاهش اثرات خشکسالی
۹	۵/۱۸	۲/۴۲	۰/۲۵۹	۱/۳۷	۲۸	آگاهی از شیوه‌های احیای منابع طبیعی در صورت خشکسالی
۸	۵/۲۱	۲/۵۳	۰/۲۸۸	۱/۵۲	۲۸	برخورداری از شرایط روحی و روانی بالا در مواقع خشکسالی
۷	۵/۴۶	۲/۵۷	۰/۲۷۴	۱/۴۵	۲۸	دارا بودن سواد کافی بهره‌برداران
۲	۷/۲۰	۲/۳۲	۰/۲۷۷	۱/۴۶	۲۸	توانایی جسمی لازم جهت مقابله با خشکسالی
۶	۵/۸۲	۲/۷۱	۰/۲۶۶	۱/۴۱	۲۸	آشنایی با روش های اسستحصال آب در زمان خشکسالی
۳	۷/۰۰	۳/۲۵	۰/۲۷۹	۱/۴۸	۲۸	آگاهی از اهمیت اجرای طرح های آبخیزداری
۲۸						تعداد مشاهدات
۴۸/۸۷۶						مقدار کای اسکوتر
۱۰						درجه آزادی
۰/۰۰۱						سطح معناداری

نتایج آزمون فریدمن برای مولفه نهادی

فریدمن هم نشان می‌دهد که گویه‌های "رضایت از مدیران در راستای توسعه فعالیت‌های خدماتی-درمانی" در رتبه اول و "مناسب بودن اقدامات دستگاه‌های زیربُرد در جهت کاهش اختلاف مراتع" در رتبه دوم قرار دارد. سطح معناداری به‌دست آمده حاصل از آزمون فریدمن (۰/۰۰۰۱) بیانگر توافق ذهنی مشترک بین دیدگاه‌های ذهنی جامعه نمونه است.

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد که متغیرهای نهادی از دیدگاه جامعه نمونه در حد پایینی ارزیابی شده است. بررسی میانگین‌های به‌دست آمده هم نشان می‌دهد که "رضایت از مدیران در راستای توسعه فعالیت‌های خدماتی-درمانی" با میانگین ۳/۱۴ بهترین ارزش و گویه "چشمگیر بودن کمک‌های دولتی بعد از وقوع خشکسالی" با میانگین ۱/۱۴ کمترین ارزش را داشته‌اند. در این راستا نتایج آزمون

جدول ۵- تحلیل وضعیت متغیرهای اقتصادی تاب‌آوری بر اساس آزمون فریدمن

رتبه	فریدمن	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	تعداد	گویه‌ها
۱۰	۶/۰۰	۳/۲۸	۰/۱۶۹	۰/۸۹۶	۲۸	رضایت از وضعیت شغلی
۱۳	۴/۴۶	۲/۸۲	۰/۱۶۳	۰/۸۶۲	۲۸	درآمد بالا
۱۲	۴/۸۲	۲/۸۵	۰/۱۵۱	۰/۸۰۳	۲۸	دارا بودن درآمد جانبی در کنار شغل اصلی
۷	۶/۵۵	۳/۳۹	۰/۱۷۳	۰/۹۱۶	۲۸	توانمندی برای ایجاد شغل جدید در صورت از بین رفتن شغل حاضر
۱۱	۵/۳۲	۳/۰۳	۰/۱۳۰	۰/۶۹۲	۲۸	دارا بودن وضعیت مالی مطلوب در تعداد زیادی از بهره‌برداران این سامان عرفی
۹	۶/۳۲	۳/۲۵	۰/۲۰۳	۱/۰۷	۲۸	کمک اقتصادی به دیگران در صورت وقوع خشکسالی
۱	۹/۷۳	۴/۳۹	۰/۱۸۷	۰/۹۹۴	۲۸	خسارت های مالی خشکسالی بر کشاورزی و بهره برداری از مرتع
۵	۷/۷۱	۳/۷۵	۰/۱۷۵	۰/۹۲۷	۲۸	کاهش اختلاف درآمدی بین زمین‌فعال
۸	۶/۴۱	۳/۲۸	۰/۱۵۳	۰/۸۰۹	۲۸	دارا بودن بیمه کشاورزی و مرتع در صورت خشکسالی
۶	۷/۰۴	۳/۵۳	۰/۲۲۷	۱/۲۰	۲۸	در اختیار قرار گرفتن منابع مالی در صورت خشکسالی
۲	۹/۵۲	۴/۲۵	۰/۱۸۲	۰/۹۶۷	۲۸	نیاز به حمایت مالی در صورت وقوع خشکسالی
۴	۸/۰۷	۳/۸۲	۰/۲۱۸	۱/۱۵	۲۸	وجود صندوق‌های خانوادگی
۳	۹/۰۴	۴/۱۴	۰/۲۱۶	۱/۱۴	۲۸	تزلزل وضعیت اقتصادی خانواده در صورت وقوع خشکسالی
۲۸						تعداد مشاهدات
۷۶/۰۷۷						مقدار کای اسکوتر
۱۲						درجه آزادی
۰/۰۰۰۱						سطح معناداری

جدول ۶- تحلیل وضعیت متغیرهای نهادهی تاب‌آوری بر اساس آزمون فریدمن

رتبه	فریدمن	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	تعداد	گویه
۹	۴/۰۵	۱/۱۷	۰/۰۸۹	۰/۴۷۵	۲۸	رضایت از عملکرد دولت و مدیران در زمینه خشکسالی
۵	۵/۵۴	۱/۸۲	۰/۲۲۴	۱/۱۸۸	۲۸	عدالت کافی مدیران برای توسعه فعالیت های زیرساختی
۱۰	۳/۸۲	۱/۱۴	۰/۰۹۹	۰/۵۲۴	۲۸	چشمگیر بودن کمکهای دولتی بعد از خشکسالی
۸	۴/۶۸	۱/۵۰	۰/۱۹۵	۱/۰۳۶	۲۸	عدالت کافی مدیران برای توزیع خدمات
۱	۸/۰۰	۳/۱۴	۰/۲۷۰	۱/۴۳۲	۲۸	رضایت از مدیران در راستای توسعه فعالیت‌های خدماتی-درمانی
۲	۶/۵۷	۲/۳۲	۰/۳۵۷	۱/۳۶۲	۲۸	مناسب بودن اقدامات دستگاه‌های زیربط
۶	۵/۴۳	۱/۸۵	۰/۲۱۶	۱/۱۴۵	۲۸	داشتن نظارت دقیق کنترل از سوی دولت دولت در زمان خشکسالی
۷	۵/۱۳	۱/۶۷	۰/۲۱۲	۱/۱۲۳	۲۸	مشورت مدیران محلی برای انجام پروژه‌های عمرانی مرتبط با کاهش اثرات خشکسالی
۴	۵/۷۱	۱/۸۹	۰/۲۲۰	۱/۱۶۵	۲۸	اقدام در جهت آموزش ذینفعان جهت مقابله با آتش سوزی
۳	۶/۰۷	۲/۱۴	۰/۲۷۵	۱/۴۵۸	۲۸	اقدام مدیران در جهت تامین منابع آب
						تعداد مشاهدات
						۲۸
						مقدار کای اسکوتر
						۶۴/۵۶۸
						درجه آزادی
						۹
						سطح معناداری
						۰/۰۰۰۱

نتایج آزمون فریدمن برای مولفه فیزیکی

همچنین بر اساس نتایج جدول ۷ می‌توان بیان نمود که متغیرهای فیزیکی از دیدگاه جامعه نمونه در حد پائینی ارزیابی شده است. بررسی میانگین‌های بدست آمده هم نشان می‌دهد که "دسترسی به زیرساخت‌های ارتباطی مانند تلفن و موبایل" با میانگین ۴/۸۲ بهترین ارزش و گویه "اجرای پروژه جهت مقابله با خشکسالی" با میانگین ۱/۴۶

کمترین ارزش را داشته‌اند. در این راستا نتایج آزمون فریدمن هم نشان می‌دهد که گویه‌های "دسترسی به زیرساخت‌های ارتباطی مانند تلفن و موبایل" در رتبه اول و "دسترسی به تمام شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی" در رتبه دوم قرار دارد. سطح معناداری بدست آمده حاصل از آزمون فریدمن (۰/۰۰۰۱) بیانگر توافق ذهنی مشترک بین دیدگاه‌های ذهنی جامعه نمونه است.

جدول ۷- تحلیل وضعیت متغیرهای فیزیکی تاب‌آوری بر اساس آزمون فریدمن

رتبه	فریدمن	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	تعداد	گویه
۱	۱۶/۰۰	۴/۸۲	۰/۱۲۶	۰/۶۶۹	۲۸	دسترسی به زیرساخت‌های ارتباطی مانند تلفن و موبایل
۲	۱۵/۹۳	۴/۸۲	۰/۱۰۳	۰/۵۴۷	۲۸	دسترسی به تمام شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی
۸	۴/۵۴	۱/۴۶	۰/۱۵۸	۰/۸۳۸	۲۸	اجرای پروژه جهت مقابله با خشکسالی
۶	۶/۳۰	۲/۱۴	۰/۲۶۰	۱/۳۸۰	۲۸	استفاده از روش های جمع آوری آب در زمان وقوع خشکسالی
۳	۶/۷۹	۲/۲۱	۰/۲۰۸	۱/۱۰۰	۲۸	دسترسی به آبشخور با فواصل جهت تامین آب شرب دام
۷	۴/۶۱	۱/۵۷	۰/۱۸۸	۰/۹۹۷	۲۸	دسترسی به دامپزشکی
۵	۶/۶۱	۲/۲۱	۰/۲۲۰	۱/۱۶۶	۲۸	اقدام مناسب در زمینه مرمت چشمه سارها و چاه های مالداري
۴	۵/۶۴	۱/۸۲	۰/۲۳۰	۱/۲۱۸	۲۸	رضایت از شبکه آب شرب
						تعداد مشاهدات
						۲۸
						مقدار کای اسکوتر
						۹۰/۶۸۱
						درجه آزادی
						۷
						سطح معناداری
						۰/۰۰۰۱

نتایج آزمون فریدمن برای مولفه طبیعی

نتایج نشان می‌دهد که متغیر های طبیعی از دیدگاه جامعه نمونه در حد پائینی ارزیابی شده است. بررسی میانگین‌های به‌دست آمده هم نشان می‌دهد که "کاهش تعداد دام پس از خشکسالی" با میانگین ۴/۴۶ بهترین ارزش

و گویه "وضعیت مناسب پراکنش و میزان آبشخور" با میانگین ۲/۶۰ کمترین ارزش را داشته‌اند. در این راستا نتایج آزمون فریدمن هم نشان می‌دهد که گویه‌های "مشکل تامین علوفه در صورت تخریب مرتع" در رتبه اول و "مشکل تامین علوفه در صورت خشکسالی" در رتبه دوم

قرار دارد. سطح معناداری به‌دست آمده حاصل از آزمون فریدمن (۰/۰۰۰۱) بیانگر توافق ذهنی مشترک بین دیدگاه‌های ذهنی جامعه نمونه است (جدول ۸).

جدول ۸- تحلیل وضعیت متغیرهای طبیعی تاب‌آوری بر اساس آزمون فریدمن

رتبه	فریدمن	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	تعداد	گویه
۱۰	۸/۱۴	۲/۳۵	۰/۲۶۳	۱/۳۹	۲۸	در حال حاضر خشکسالی در منطقه وجود دارد
۶	۱۰/۶۳	۳/۳۹	۰/۲۳۱	۱/۲۲	۲۸	عادی بودن پدیده خشکسالی در منطقه
۲	۱۴/۵۰	۴/۴۲	۰/۱۶۶	۰/۸۷۸	۲۸	مشکل تامین علوفه در صورت خشکسالی
۴	۱۲/۶۸	۳/۹۲	۰/۲۵۱	۱/۳۳۱	۲۸	کاهش استفاده جانبی از مرتع به جز تامین علوفه در زمان خشکسالی
۱۱	۷/۱۱	۲/۶۰	۰/۱۸۷	۰/۹۹۴	۲۸	وضعیت مناسب پراکنش و میزان آبشخوار
۹	۹/۱۴	۲/۸۹	۰/۲۳۱	۱/۲۲۷	۲۸	فعالیت اصلاحی و احیایی در راستای جمع‌آوری آب باران
۷	۱۰/۵۰	۳/۴۶	۰/۲۵۴	۱/۳۴۶	۲۸	افزایش گیاهان خشبی و مهاجم پس از خشکسالی
۱	۱۴/۷۱	۴/۴۶	۰/۱۶۶	۰/۸۸۱	۲۸	کاهش تعداد دام پس از خشکسالی
۳	۱۳/۳۸	۴/۱۷	۰/۱۹۹	۱/۰۵۵	۲۸	افزایش گرد و خاک و طوفان پس از خشکسالی
۸	۱۰/۲۳	۳/۲۱	۰/۲۴۸	۱/۳۱۵	۲۸	انجام طرح تبدیل دیمزار کم بازده به مراتع جهت مقابله با خشکسالی
۵	۱۲/۵۷	۳/۹۶	۰/۲۴۹	۱/۳۱۸	۲۸	کاهش منابع آب در منطقه با وقوع خشکسالی
تعداد مشاهدات						۲۸
مقدار کای اسکور						۱۰۴/۰۴۸
درجه آزادی						۱۰
سطح معناداری						۰/۰۰۰۱

بحث و نتیجه‌گیری

قرارگیری کشور ایران بر روی کمربند خشک و تداوم خشکسالی‌های دو دهه اخیر به واسطه تغییرات اقلیمی منجر به شکل‌گیری بحران‌هایی با منشاء خشکسالی به ویژه برای روستاییان که وابستگی عمیقی به آب برای تولید دارند شده است (۲۶). خشکسالی‌های رخ داده در منطقه نیز از این قاعده مستثنی نبوده و و منجر به تأثیرات منفی فراتر از حالت عادی و وقوع مخاطره خشکسالی در بین کشاورزان روستایی شده است که می‌تواند به دلیل پایین بودن سطح تاب‌آوری آن‌ها در برابر این مخاطره باشد (۴ و ۵). شناخت میزان تاب‌آوری جمعیت و گروه‌های انسانی درگیر به عنوان اقدامی ابزاری در راستای پیشگیری از زایش فاجعه‌ای مبتنی بر زیستن در نواحی پرخطر مطرح است.

در زمینه مقابله با خشکسالی اولین اقدامی که جوامع محلی انجام خواهند داد شامل: فروش دام، کشت و کار زود هنگام، متنوع سازی دام‌ها، حفاظت از گیاهان، خرید علوفه و کشت گیاهان مقاوم به کم آبی می‌باشد (۱۴، ۲۲ و ۲۵) در حالی که اولین گام برای مقابله با خشکسالی و تعدیل اثرات آن، شناخت و درک دقیق واقعیت خشکسالی به‌ویژه زمینه و علل وقوع و اثرات متقابل پیامدها و علل چندگانه آن است و گام بعدی اتخاذ راهبردها و انتخاب

راهکارهایی است که بر اساس آن بتوان با پیامدهای این پدیده مقابله و اثرات زیان بار آن را مهار نمود و یا کاهش داد (۱۶، ۱۹، ۲۰ و ۲۳). از این رو یکی از راهکارهای اساسی کاهش آسیب‌پذیری در سیستم‌های اجتماعی و در نتیجه تقویت پایداری جوامع محلی در برابر بحران‌های زیست محیطی از جمله خشکسالی، افزایش میزان تاب‌آوری این جوامع در برابر اختلال و آشفتگی ایجاد شده در سیستم‌های اکولوژیکی می‌باشد (۱۱). افزایش تاب‌آوری در برابر بحران‌ها می‌تواند به ایجاد افزایش ظرفیت سازگاری و معیشت پایدار جامعه منجر شود. نتایج تحقیقات مختلف مطلب فوق را تایید می‌کنند (۶، ۱۲ و ۳۰) درباره ویژگی‌های جوامع تاب‌آور در مورد واکنش در برابر بحران‌ها (۷، ۱۲، ۲۹ و ۳۱) مطالعاتی انجام داده اند.

نتایج حاصل از سنجش میزان تاب‌آوری بهره‌برداران مرتع سامان عرفی نردین در مواجهه با پدیده خشکسالی بیانگر این است میزان تاب‌آوری بهره‌برداران سامان عرفی نردین ۲/۹۵ بوده که از متوسط مطلوب پایین‌تر بوده است و نشان‌دهنده این مساله است که بهره‌برداران این روستا در برابر تخریب مرتع آسیب پذیر هستند. همچنین طبق نتایج آزمون One Sample T-Test این افراد از لحاظ مولفه اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و طبیعی بیشترین میزان

تاب‌آوری را داشته ولی از نظر مولفه نهادی و فیزیکی دارای میزان پایین تاب‌آوری بوده و باید در اولویت برنامه‌ریزی قرار گیرند(۸). با این حال و به‌طور کلی ملاحظه می‌شود که مقادیر برای همه ابعاد و نیز میانگین تاب‌آوری بهره‌برداران مرتع سامان عرفی نردین در مواجهه با خشکسالی، گرایش به سمت آسیب‌پذیری دارند.

با توجه به نتایج به‌دست آمده می‌توان پیشنهاد کرد که توجه به شاخص‌ها و معیارهایی که منجر به افزایش سطح تاب‌آوری ذینفعان روستایی می‌گردد، یکی از ضروری‌ترین فعالیت‌ها برای برنامه‌ریزی وضع موجود برای بهره‌برداران منابع آب جهت مقابله با خشکسالی می‌باشد. در این ارتباط نقش حمایت‌های دولت، بسیار قابل توجه و تأثیرگذار است.

تاب‌آوری را داشته ولی از لحاظ مولفه‌ی نهادی دارای سطح پایینی از تاب‌آوری بوده است، در تحقیقی پژوهشگران به بررسی و ارزیابی ابعاد و مولفه‌های تاب‌آوری کلان شهر تبریز پرداختند و بیان نمودند که شهر تبریز از نظر مولفه اجتماعی- فرهنگی بیشترین میزان تاب‌آوری را دارا می‌باشد(۹). همچنین در تحقیقی نویسندگان به بررسی تاب‌آوری جوامع در برابر زمین لرزه در دو منطقه (A و B) در بلوچستان کشور پاکستان پرداختند (۲). نتایج بیانگر وجود تاب‌آوری پایین در هر دو منطقه بود ولی با این حال در منطقه B تاب‌آوری از نظر ابعاد اقتصادی و زیرساختی دارای وضعیت بهتری نسبت به منطقه A بود و توصیه گردید که شرایط اجتماعی، نهادی و انسانی به منظور افزایش تاب‌آوری جامعه در مقابله با خطرات زلزله آینده بهبود یابد. در تحقیقی دیگر نویسندگان، ظرفیت‌های تاب‌آوری در مجموعه شهری قزوین را سنجش نموده و بیان کردند که شهر قزوین از نظر مولفه اجتماعی بیشترین میزان

References

- Adeli, B., H. Moradi & H. Amirnejad, 2013. Analysis of severity, continuation and frequency of normal and meteorological drought periods in Behbahan County. Second National Conference on Climate Change and its Impacts on Agriculture, Uroomyeh, 9 August (In Persian).
- Ainuddin, S. & J.K. Routriy., 2012. Community resilience framework for an earthquake prone area in Baluchistan, International Journal of Disaster Risk Reduction, 2: 25-36.
- Aldrich, D.P., 2010. Fixing Recovery, Social Capital in Post-Crisis Resilience. Journal of Homeland Security, 24(6): 1-10
- Avazpur, L., 2016. The role of social capital in promoting rangeland users' resilience toward to negative trends of range condition (Case study: Kalpoosh area, the city of Miami, Semnan Province), Master's thesis, Tarbiat Modarres University, 121 P.
- Avazpur, L., M. Ghorbani & R. Erfanzadeh, 2016. Measurement and analysis of range beneficiaries' resilience in the face of natural ecosystems, Journal of Rural Studies, accepting print.
- Berkes, F. 2007. "Understanding uncertainty and reducing vulnerability: lessons from resilience thinking", Natural Hazards, 41: 283-295.
- Bruneau, M. 2003. "A framework to quantitatively assess and enhance the seismic resilience of communities", Earthquake Spectra, 19: 733-752.
- Dadashpur, H. & Z. Adeli., 1394. Assessment the capacity of resilience in the Qazvin. Journal of Disaster Management, (2): 73-84.
- Fazad Behtash, M.R., M.A. Kynezhad., M.T. Pirbabaee & A. Asgari, 2013. Evaluation and analyzing the dimensions of resilience Tabriz metropolis. Fine Arts Architecture Journal, 18(3): 33-42.
- Fraser E.D., 2003. Social Vulnerability and Ecological Fragility: Building Bridges between Social and Natural Sciences Using the Irish Potato Famine as a Case Study. Journal of Conservation Ecology, 7(2): 9.
- Ghorbani, M., L. Avazpour & M. Yusefi, 2015. Analyze and evaluate social capital in order to strengthen the resilience of local communities and sustainable management of land, 68(3): 525-645.
- Godschalk, D. 2003. "Urban hazard mitigation. Creating resilient cities". Natural Hazard Review, 4: 136-143.
- Keck. M. & P. Sakdapolrak., 2013. What is Social Resilience? Lessons Learned and Ways Forward. Erdkunde, 67(1): 5-19.
- Keenan, S.P. & R.S. Krannig., 1997. The Social Context perceived drought vulnerability, Rural Sociology, 62(1): 68-88.
- Kourdovani, P., 2000. Coping with drought in iran, Tehran university press, (in persian).

16. Kwshavarz, A. & K. Sadeghzadeh., 1999. Management of agricultural water consumption. The ministry of Jahad keshavarzi, Tehran, iran. (in persian).
17. Maguire, B. & P.C. Hagen., 2007. "Disasters and communities: understanding social resilience", The Australian Journal of Emergency Management, 22: 16-20.
18. Mayunga, J.S., 2007. "Understanding and applying the concept of community disaster resilience: A capital-based approach", A Draft Working Paper Prepared for the Summer. Academy for Social Vulnerability and Resilience Building, 22- 28 July 2007, Munich.
19. Mirabolghasemi, H., 2000. cop with drought. N1, zabol, iran, (In Persian).
20. Nahavandipour, M., 2000. Coping with drought, Nedaye Khamseh Quarterly, 1(1), October 2000 (In Persian).
21. Norris, F., S. Stevens., B. Pfefferbaum., A. Wyche & R. Pfefferbaum, 2008. "Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities and Strategies for Disaster Readiness." American Journal of Community Psychology, 41(2): 127-50.
22. Owens, T., J. Hoddinott & B. Kinsey, 2003. Exante action and ex post public responses to drought shock: evidence and simulations from Zimbabwe, World Development, 31(7): 1239-1255.
23. Rahmanian, D., 1999. Coping With Drought Without Planing is Impossible, Mahab Ghods Quarterly, 11(1), (in Persian).
24. Rezaee, M.R., 2013. Assessment of economic and institutional resilience of urban communities against natural disasters (Case Study: Earthquake of the Tehran neighborhoods). Journal of Disaster Management, 2 (1): 38-27.
25. Rockstrom, I., 2003. Resilience Building and Eater Demand Management for Drought Mitigation, Physic and Chemistry of the Earth, 28: 869-877.
26. Sadeghlu, T. & H. Sajasighiari., 2014. Prioritize the effective factors on increasing farmers' resilience against natural hazards with emphasis on drought (Case study: farmers of the Ijroud's villages). Geography and environmental hazards Quarterly, (10): 153-129.
27. Salami, H., N. Shahnooshi & K.J. Thomson, 2009. The economic impacts of drought on the economy of Iran: An integration of linear programming and macro econometric modeling approaches, Ecological economics, 68(4):1032-1039.
28. Saleh, A. & D. Mokhtari., 2007. Socio-economic impacts of drought on rural families of Sistan region. Iran Agricultural Extension and Education Journal, 3(1): 99-114 (In Persian).
29. Sapirstein, G., 2006. "Social resilience: The forgotten dimension of disaster risk reduction", Available on <http://acds.co.za/Jamba/Sapirstein.pdf>,
30. Tompkins, E. L. & W. N. Adger., 2004. "Does adaptive management of natural resources enhance resilience to climate change?", Ecology and society, 9(2): 10.
31. Twigg, J., 2007. Characteristics of a disaster-resilient community a guidance note, Version 1 (for Field Testing) August 2007, for the DFID, 2007.
32. Wilhite, D.A. & R.S. Pulwarty., 2005. Drought and water crises: Lessons learned and the road ahead, In: Wilhite, D.A. (Ed.), Drought and Water Crises: Science, Technology, and Management Issues, Taylor and Francis, Boca Raton, USA.